

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК БАЗОВИЙ КОМПОНЕНТ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА СУЧАСНОГО ВНЗ

Шелестова А.М.

Харківська державна академія культури

Визначено особливості впливу соціальних комунікацій на формування та подальший розвиток інформаційно-освітнього середовища ВНЗ. Розглянуто структуру ІОС ВНЗ. Вивчено соціальні комунікації як базовий компонент інформаційно-освітнього середовища ВНЗ. Розкрито специфіку ІОС ВНЗ. Визначено подальші напрями розвитку та вдосконалення ІОС ВНЗ.

Ключові слова: соціальні комунікації, інформаційно-освітнє середовище ВНЗ, інформаційно-комунікаційні технології, електронна навчальна інформація, он-лайн сервіси.

Постановка проблеми. Соціально-комунікаційна діяльність є основною умовою існування та розвитку суспільства. Історія свідчить про те, що інтелектуальна еволюція людства, розвиток виробництва, збагачення соціальної пам'яті, нові досягнення матеріального та духовного життя не могли відбуватися без спілкування, обміну інформацією між індивідами. Сьогодні дослідники стверджують, що соціальна комунікація – це базовий компонент інформаційного виробництва та необхідний фактор прогресу будь-якої галузі знань та сфери суспільного життя. Активно соціальні комунікації впливають на сферу освіти, на процеси обміну навчальною інформацією між викладачами та студентами; з'являються нові технології, канали та інструменти, що сприяють формуванню нового інформаційно-освітнього середовища ВНЗ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості соціальних комунікацій в інформаційному суспільстві та їх документальних підсистем, зокрема ВНЗ, розглядають у своїх працях науковці: А. В. Соколов [1], У. Еко [2], В. О. Ільганаєва [3], М. Кастельс [4], Г. Г. Почепцов [5], А. А. Соляник [6], Л. Я. Філіпова [7]. Учені наводять положення наукових концепцій, що відображають осмислення ідеї «соціальної комунікації», проводять термінологічний аналіз цього поняття та доходять висновку, що джерела соціальних комунікацій знаходяться в соціально-інформаційній сфері, тобто зумовлені існуванням соціальної інформації та інформаційного суспільства. Суттю теорії комунікації, на думку Г. Г. Почепцова, є поліпшення засобів організації й використання інформації, оскільки саме вона є головним засобом збереження соціального досвіду людства. Це можливо лише за умови адаптування закладів інформаційної сфери до сучасних умов життєдіяльності.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. З другої половини ХХ ст. наше суспільство вже увійшло в епоху нових загальносвітових трансформацій, де ключову роль відіграють комунікаційні процеси, значення яких підсилює інформатизація всіх сфер суспільного життя (в першу чергу, освіти), створення інформаційного суспільства, процеси глобалізації та початок переходу світового співтовариства до сталого розвитку, де інформаційно-комунікаційні системи та процеси відіграють провідну роль. Інформатизація займає центральне місце у формуванні та вдосконаленні сучасної освіти як магістрального напрямку розвитку суспільства, і цей процес найбільш яскраво проявляється у застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій (далі ІКТ), нових електронних форм навчальних документів тощо для формування та зберігання інформаційно-навчальних ресурсів та забезпечення їх загально-

доступності за рахунок глобальних інформаційних мереж, онлайн-офісів, онлайн-редакторів документів та хмарних технологій.

Під впливом інформатизації та розвитку соціальних комунікацій кардинально змінюються уявлення про сучасний вищий навчальний заклад (далі ВНЗ), метою діяльності якого стає не тільки продукування, збір, збереження та розповсюдження знань, а й надання до них доступу, незалежно від місцеперебування користувача. Отже, у ВНЗ формується нове інформаційно-освітнє середовище (далі ІОС), основою якого є процеси обміну інформацією за допомогою ІКТ. ІОС потребує сьогодні досконалого вивчення з урахуванням різних підходів, зокрема і структурного.

Мета статті. Метою статті є вивчення соціальної комунікації як ключового компоненту інформаційно-освітнього середовища ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Комунікація в соціумі відображає процеси або способи розповсюдження (передачі) інформації в суспільстві. У теорії комунікації були представлені різні її структурні моделі, що по-різному науковці виокремлюють як елементи комунікації, так і зв'язок між ними. Тривалий час найбільшу популярність та вплив мала лінійна модель комунікації, сформована у 1948 році американським вченим-соціологом Г. Д. Лассуеллом у вигляді наступних питань: хто повідомляє – що повідомляє – по якому каналу – кому – з яким ефектом [8]. Ця формула стала основою традиційного розділу предметних областей дослідження комунікації на комунікатора, зміст та засоби комунікації, аудиторію та ефекти впливу. У формулі Лассуела відбивається біхевіористський підхід до комунікації, як прямого впливу повідомлень комунікатора на реципієнта, котрий виступає лише в якості об'єкта, що реагує на отриману інформацію. Наступним кроком у розвитку теорії комунікацій стала розробка інтеракціоністської моделі, запропонованої у 1953 році Т. Ньюкомбом [9]. У цій моделі суб'єкти комунікації рівноправні та пов'язані як взаємними очікуваннями та установками, так і спільним інтересом до предмету спілкування. Моделі Лассуелла та Ньюкомба застосовувались соціологами та психологами для розробки прийомів комунікації в цілях реклами, політичної пропаганди та ін. [8, 9].

Комунікаційні процеси у різних групах користувачів або в установах, наприклад у ВНЗ, потребують розробки більш складних моделей спілкування та обміну інформацією. Необхідно враховувати вплив соціальних інститутів, шляхи розповсюдження повідомлень, розрізняти рівні їх взаємодії. Комунікаційні моделі повинні передбачати наявність зворотних зв'язків із користувачами та комуніка-

цінні бар'єри під час спілкування, обміну та передачі інформацією між учасниками комунікації.

У сучасних дослідженнях все ширше застосовуються системні моделі комунікації, що включають інформаційні процеси у більш широкий соціальний контекст. Розвивається діяльнісний підхід при дослідженні комунікації, підкреслюється активність реципієнта у цьому процесі та суспільна обумовленість як змісту, так і форми комунікації.

Комунікаційна система обслуговує всі без виключення сфери людської діяльності. Ця система включає в себе цілий ряд спеціально створених суспільних інститутів: редакційно-видавничу справу, науково-інформаційну, освітню, бібліографічну діяльність та ін. Сформульовані відповідні структури (соціальні інститути): бібліотеки, інформаційні центри, редакції газет і журналів, видавництва, архіви, ВНЗ тощо, які продукують засоби комунікації. В теорії соціальної комунікації виокремлюють документальну та електронну комунікації.

Серед трактувань документальної комунікації існує декілька підходів. Так, Ю. М. Столяров сформулював закон документаційного супроводу соціальних комунікацій, суть якого полягає в тому, що кожна соціальна комунікація обов'язково опосередковується документом, і всі соціальні інститути за своєю сутністю є документними, оскільки кожен з них зайнятий або виробництвом, або транспортуванням, або одержанням, обробкою та зберіганням документу, наданням його користувачам та ін. [10]. А. А. Соляник виділяє основні складові комунікації – документні потоки та масиви; з документознавчих позицій узагальнює теоретичні знання про особливості документальних потоків та масивів як штучно створеної підсистеми документальних комунікацій суспільства [6].

Функціонування комунікації передбачає постійний рух документів по комунікаційним каналам від комуніканта (створювача документованої інформації) до реципієнта (споживача цієї документованої інформації). Сучасні ВНЗ в своїй структурі організують власну документальну комунікацію. Можна виокремити два рівні комунікації ВНЗ: 1) первинно-документний рівень, на котрому представлені документи суспільного використання з відповідними каналами (у ВНЗ – це документи, що супроводжують освітянську діяльність); 2) вторинно-документний або документографічний рівень, на котрому представлені неопубліковані бібліографічні матеріали, бази машиночитаних даних, бібліографічні видання (канал рукописів, поліграфічний канал, канал машиночитаних документів) [1].

Електронна комунікація за А. В. Соколовим – це глобальна соціально-комунікаційна комп'ютерна мережа, призначена для задоволення особистісних та групових комунікаційних потреб за рахунок використання телекомунікаційних технологій. Враховуючи це, А. В. Соколов зазначає, що всі функції документальної комунікації можуть так само або і краще виконуватися електронною комунікацією [1].

Комунікація у ВНЗ вдосконалюється та розширюється за рахунок впровадження у навчальний процес нових електронних навчальних документів. На думку Л. Я. Філіпової, сьогодні варто говорити не окремо про документальну та електронну комунікації, оскільки із розвитком ІКТ чітка межа між цими двома видами комунікації, змивається [7], із чим погоджується автор. Отже, говорячи про комунікацію у ВНЗ слід розуміти обмін навчальною інформацією, документальною по певних комунікаційних каналах за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних засобів.

Дослідженню комунікації саме у такому розумінні, як специфічного об'єкта спеціального наукового дослідження, присвятили свої роботи: У. Еко, М. Кастельс, Н. Луман, В. А. Михайлов та С. В. Михайлов, Ю. Хабермас та багато інших дослідників. В їхніх роботах соціум представлений як світ спілкування, в якому нові інформаційні технології стають одним з найважливіших інструментів орієнтації людини в світі та взаємодії людей між собою.

Узагальнюючи та інтерпретуючи результати відомих дослідників В. А. Михайлов та С. В. Михайлов виділяють декілька характерних особливостей комунікації, які стають все більш помітними на сучасному етапі розвитку суспільства в цілому і вищій освіті зокрема це: віртуальність, інтерактивність, гіпертекстуальність, глобальність, креативність, анонімність, мозаїчність, загальнодоступність, зберігання результатів комунікації, інтегрованість, оперативність комунікації, загальний єдиний простір комунікації [11].

Слід зазначити, що бурхливий розвиток нових ІКТ став передумовою для створення у ВНЗ принципово нових моделей комунікації, розширення документальної комунікації за рахунок створення нових та вдосконалення існуючих документопотоків, каналів та засобів комунікації, в результаті чого формується ІОС. Комунікація ВНЗ охоплює широкий спектр його діяльності. Ефективність управління ВНЗ не в останню чергу залежить від коректного рішення задач оперативного та якісного формування навчальних документів, контролю їхнього виконання, а також продуманої організації їхнього збереження, пошуку та використання. Комунікація в ВНЗ стає не просто операцією з передачі, трансляції символів та значень, але це ще і своєрідна операція встановлення відносин між повідомленням та інтерпретатором. Для ВНЗ високий рівень наладженості процесу комунікації має велике значення, оскільки в ньому відбувається постійний обмін навчальною інформацією між викладачами та студентами, викладачами та викладачами, студентами та студентами як у межах одного ВНЗ, так і між ВНЗ (у тому числі на міжнародному рівні).

На основі вивчення основних складових комунікації та особливостей соціальної комунікації, зумовлених розвитком нових ІКТ, комунікацію сучасного освітнього закладу слід розглядати як комунікацію, яка опосередкована навчальним документом, у тому числі і електронним, побудована на обміні цими документами, які утворюють документальні потоки, що рухаються по комунікаційних каналах під час комунікаційного процесу, котрий відбувається в ІОС сучасного ВНЗ. До головних каналів комунікації сучасного ВНЗ належать канали документів: 1) опублікованих; 2) неопублікованих (зокрема тих, що не публікуються); 3) внутрішніх; 4) зовнішніх; 5) вхідних; 6) вихідних; 7) мережевих; 8) немережевих [12].

Прохочення документів по зазначених каналах забезпечують засоби комунікації. Розширилися можливості електронної передачі документів. Це пов'язано з виникненням різноманітної нової техніки для технологічних процесів роботи з документами, що виконує універсальні функції їх обробки з мінімальними затратами фізичної праці та фінансових ресурсів. Водночас розробляються нові й удосконалюються вже існуючі засоби комунікації сучасного ВНЗ, до яких належать такі системи та засоби передачі інформації та/або документів, зокрема й електронні: починаючи зі стаціонарного та мобільного зв'язку і закінчуючи засобами та технологіями онлайн-сервісів (онлайн-редакторів

та хмарних сховищ даних) [12]. Все це дозволяє інтегрувати комунікаційні інформаційно-обчислювальні ресурси для найбільш ефективної реалізації інформаційних технологій в комунікації з метою забезпечення ефективного обміну навчальною інформацією у ВНЗ.

Сучасний стан ІОС якісно відрізняється від його стану в попередні роки і навіть у першій половині ХХ ст., оскільки сьогодні потенційну глобальність отримує будь-яка інформація, яка потрапляє у світову телекомунікаційну та комп'ютерну мережу. Це і спричинює просторовість понять навчальної інформації та комунікації, які сьогодні набули фундаментального характеру. У просторі взаємодії цих понять та явищ виникають відносини обміну інформацією та комунікації у ВНЗ.

Сьогодні основою комунікації є саме процес обміну за допомогою ІКТ. Бурхливий розвиток науково-технічного прогресу, комп'ютерної техніки та ІКТ слугує поштовхом до глобальної інформатизації вищої освіти. Активно впроваджуючись у вищу освіту, нові ІКТ значно видозмінюють попередні стереотипи та установки у взаємовідносинах між суб'єктами та їх групами у сучасному ВНЗ. Використання Інтернету відкриває нову перспективу не тільки для навчального процесу, наукових досліджень, але й продукує цілий ряд навчальних, технологічних та програмно-апаратних інновацій для розвитку інфраструктури безперервної освіти на базі інтегрованого ІОС ВНЗ.

Концепції інформаційного суспільства, що склалися у вітчизняній та зарубіжній науці, дозволяють обґрунтовувати інтеграційний характер ІОС сучасного ВНЗ, який характеризується зростанням його значущості і являє собою сукупність навчальної інформації, інтелектуальних ресурсів, інформаційних технологій, комунікаційної інфраструктури. ІОС ВНЗ базується на діяльності суб'єктів, які здійснюють процеси збору, формування, розповсюдження та використання навчальної інформації, тобто це визначає його багатоканальність та багатогранність. Всі ці процеси обробки інформації сьогодні неможливі без використання засобів ІКТ, які за визначенням Окінавської Хартії Глобального Інформаційного Суспільства, є найбільш важливими факторами, що впливають на формування суспільства ХХІ ст.

Саме розвиток, впровадження та використання ІКТ в процесах обміну навчальною інформацією обумовлюють формування ІОС сучасного ВНЗ, оскільки відбувається взаємопроникнення, взаємовплив, інтеграція інформації та комунікації. Отже, сьогодні будь-які процеси обробки навчальної інформації неможливо здійснити без використання засобів комунікації ВНЗ. Специфіка ІОС ВНЗ полягає в тому, що в ньому відбувається високоорганізоване та формалізоване поєднання виробництва навчальних документів з їх накопиченням, зберіганням та розповсюдженням за допомогою ІКТ.

Потенційна перевага ІОС ВНЗ полягає у стимулюванні переходу на якісно новий етап розвитку, сприяє оновленню та розширенню роботи з навчальними документами, а також створенню та подальшому впровадженню нових видів електронних навчальних документів, технологій і інструментів.

Головною причиною удосконалення ІОС ВНЗ є можливість створювати інтерфейс між технологічними полями через загальну цифрову мову, на якій навчальна інформація створюється, зберігається, вилучається, обробляється та передається в проце-

сі роботи з електронними навчальними документами. Окрім цього зв'язок та взаємодія, між об'єктами та суб'єктами комунікації в умовах ІОС ВНЗ оминає географічні та хронологічні бар'єри. Так, під поняттям ІОС ВНЗ слід розуміти: по-перше, середовище нового типу, що формується в результаті нової глобальної соціальної революції, основою якої є безперервний розвиток та інтеграція ІКТ в освітній процес; по-друге, середовище, в якому головною умовою добробуту є знання, отримане завдяки безперешкодному доступу до навчальних документів та вміння з ними працювати; по-третє, середовище, що відкриває кожному студенту та викладачу нові можливості самовдосконалення та самореалізації. В межах цього середовища здійснюються контакти між різними суб'єктами інформації та комунікації, отже, функціонує структура суб'єкт-суб'єктних та суб'єкт-об'єктних відносин.

Висновки і пропозиції. Таким чином, нові ІКТ дозволяють здійснювати збір, обробку, збереження, розповсюдження відображення навчальної інформації та за допомогою електронних засобів комунікації (он-лайн редактори документів, хмарні технології зберігання та обміну інформацією, електронні навчальні класи, електронні диски, дистанційні навчальні технології тощо) здійснювати взаємодію територіально віддалених студентів.

Основними складовими ІОС ВНЗ є: суб'єкти комунікації (студенти та професорсько-викладацький склад); засоби комунікації (інструменти та технології, що використовуються для передачі навчальної інформації, канал передачі); предмет комунікації та повідомлення, що його відображає (навчально-методична інформація); ефект (и) комунікації (наслідки комунікаційної діяльності, що проявляються або у результаті, поведінці, або у внутрішньому стані, або у відносинах суб'єктів цієї комунікації).

Отже, ІОС ВНЗ – це складний сегмент соціальної реальності, що має власну просторово-часову структуру, містить суб'єктивно-об'єктивні відносини різних рівнів, має свій матеріально-технічний, технологічний та інформаційний зміст. В межах ІОС ВНЗ відбуваються такі процеси: безпосередньо навчання, тобто передача знань, умінь та навичок; формальна організація процесу навчання; комунікації різного змісту та різного рівня в навчанні; визначення ролі, інтересів, потреб та ідеалів основних суб'єктів; електронно-документальний супровід навчання; впровадження нових ІКТ, які розширюють та вдосконалюють комунікацію ВНЗ.

Дослідження ІОС ВНЗ дає широкі можливості для вивчення та виявлення факторів та тенденцій розвитку самого ВНЗ. Процес комунікації в сучасних ВНЗ представляє собою взаємодію багатьох об'єктивних та суб'єктивних факторів. В процесі комунікації, що здійснюється у ВНЗ відбувається процес соціалізації особистості, цілі та форми якого визначаються соціумом та регулюються державою. Важливе значення мають соціальні інститути та їхній вплив на комунікаційні процеси у ВНЗ.

Таким чином, особливості процесів комунікації ВНЗ потребують складних моделей. Тому серед перспективних напрямів розвитку та вдосконалення ІОС ВНЗ можна назвати подальше: вивчення можливостей зворотних зв'язків; визначення бар'єрів комунікації та шляхів їх уникнення; моніторинг нових каналів та інструментів комунікації, а також врахування та оцінка їх можливостей для розповсюдження навчальної інформації; розмежування рівнів взаємодії комунікаційних каналів тощо.

Список літератури:

1. Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации. – СПб.: изд-во Михайлова В. А., 2002. – 461 с.
2. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / Эко У.; пер. с итал. В. Резник и А. Погоняйло. – СПб.: Симпозиум, 2006. – 544 с.
3. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность): словарь-справочник / В. А. Ильганаева. – Х.: КП «Городская типография», 2009. – 392 с.
4. Кастельс М. Галактика Интернет: размышления об Интернете, бизнесе и обществе / Кастельс М.; пер. с англ. А. Матвеева; под ред. В. Харитонова. – Екатеринбург: У-Фактория, 2004. – 328 с.
5. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации. – М.: Рефл-бук; К.: Ваклер. – 2001. – 656 с.
6. Соляник А. А. Система документопостачання бібліотечних фондів: закономірності розвитку: монографія. – Х.: ХДАК, 2005. – 229 с.
7. Філіпова Л. Я. Документально-електронні комунікації в умовах інформатизації освіти // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI ст.: матер. II міжнар. наук.-практ. конф. – Одеса: ОНПУ, 2009. – С. 18–20.
8. Braddock R. An Extension of the «Lasswell Formula» // Journal of Communication. – № 8. – 1958. – P. 88–93.
9. Newcomb T. An Approach to the Study of Communication Acts // Psychological Review. – 1953. – № 60. – P. 393–404.
10. Столяров Ю. М. Соціальні комунікації: розвиток в інформаційному просторі // Вісн. Харк. держ. акад. культури: зб. наук. пр. – Х.: ХДАК, 2000. – Вип. 2. – С. 4–7.
11. Михайлов В. А. Особенности развития информационно-коммуникативной среды современного общества // Актуальные проблемы теории коммуникации: сб. науч. трудов. – СПб.: изд-во СПбГПУ, 2004. – С. 34–52.
12. Шелестова А. М. Характеристика та складові комунікації у вищому навчальному закладі // Вісн. Харк. держ. акад. культури: зб. наук. пр. – Х.: ХДАК, 2014. – Вип. 44. – С. 93–99.

Шелестова А.Н.

Харьковская государственная академия культуры

**СОЦИАЛЬНЫЕ КОММУНИКАЦИИ КАК БАЗОВЫЙ КОМПОНЕНТ
ИНФОРМАЦИОННО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ СОВРЕМЕННОГО ВУЗА****Аннотация**

Определены особенности влияния социальных коммуникаций на формирования и дальнейшее развитие информационно-образовательной среды ВУЗа. Рассмотрена структура ИОС ВУЗа. Изучены социальные коммуникации как базовый компонент информационно-образовательной среды ВУЗа. Раскрыта специфика ИОС ВУЗа. Определены дальнейшие направления развития и совершенствования ИОС ВУЗа.

Ключевые слова: социальные коммуникации, информационно-образовательная среда ВУЗа, информационно-коммуникационные технологии, электронная учебная информация, онлайн сервисы.

Shelestova A.M.

Kharkiv State Academy of Culture

**SOCIAL COMMUNICATIONS AS A KEY COMPONENT OF THE INFORMATION
AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF THE MODERN UNIVERSITY****Summary**

Particular influence of social communications on the creation and further development of information and educational environment of the university is defined. The structure of the IEE of the university is considered. Social communications as a key component of the information and educational environment of the university are researched. Specifics of IEE of the university are discovered. Further directions of development and improvement of IEE of the university are defined.

Keywords: social communications, information and educational environment of the university, information and communication technologies, electronic educational information, online services.